XALQARO GRANTLARNI JALB QILISHDA RAQAMLI MOLIYAVIY PLATFORMALARNING SAMARADORLIGI

Ochilov Ulug'bek Shomurodovich
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24331940

Annotatsiya. Tezisda O'zbekistonning xalqaro grant va imtiyozli moliyalashtirishni jalb qilishda raqamli moliyaviy platformalardan foydalanish samaradorligi 2019–2025-yillar ma'lumotlari asosida tahlil qilingan. Rasmiy taraqqiyot yordami (ODA), xalqaro moliya institutlari (XMI) mablag'lari va elektron hukumat rivojlanish indeksi (EGDI) dinamikasi solishtirildi. Natijalar raqamli platformalar grant oqimlarining hajmidan ko'ra ularning shaffofligi, monitoringi va donorlar bilan muvofiqlashtirish sifatiga kuchliroq ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: xalqaro grantlar, raqamli moliyaviy platforma, rasmiy taraqqiyot yordami, donorlarni muvofiqlashtirish, elektron hukumat, shaffoflik, monitoring.

Kirish (Introduction)

So'nggi yillarda O'zbekiston xalqaro moliyaviy resurslarni jalb qilish bo'yicha mintaqada yetakchi o'ringa chiqdi. 2025-yilda mamlakat XMIlardan 4,9 mlrd AQSH dollari suveren moliyalashtirish oldi, bu Yevroosiyo mintaqasi bo'yicha jami hajmning 47,9 foizini tashkil etdi. Biroq jalb qilinayotgan mablag'larning katta qismi kreditlardan iborat, qaytarilmaydigan grantlar ulushi esa nisbatan kichik.

Grantlarni jalb qilishda asosiy muammolar — donorlar bilan muvofiqlashtirishning sustligi, loyihalar to'g'risidagi ma'lumotlarning tarqoqligi va mablag'lar maqsadli ishlatilishi monitoringining yetarli emasligidir. Shu sababli Prezidentning 2019-yil 10-oktabrdagi PF-5848-son farmonida jalb qilingan grantlarni muvofiqlashtirish bo'yicha yagona axborot tizimini yaratish vazifasi belgilangan.

Tadqiqot maqsadi — xalqaro grantlarni jalb qilishda raqamli moliyaviy platformalarning samaradorligini so'nggi yillar ma'lumotlari asosida baholash va ularni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Adabiyotlar sharhi (Literature review)

Xalqaro yordam samaradorligi masalasida C. Burnside va D. Dollar (2000) yordamning iqtisodiy natijasi qabul qiluvchi davlatdagi siyosat va boshqaruv sifatiga bog'liqligini asoslagan. Bu xulosa grantlarni jalb qilishda institutsional muhit, xususan, axborot ochiqligi hal qiluvchi ekanini ko'rsatadi.

Yordam samaradorligi bo'yicha Parij deklaratsiyasi (2005) va Akkra harakat rejasi (2008) donor mablag'larini milliy tizimlar orqali boshqarish, natijaga yo'naltirilganlik va o'zaro hisobdorlik tamoyillarini belgilagan. Raqamli texnologiyalarning davlat moliyasiga ta'siri Jahon bankining «Digital Dividends» (2016) hisobotida hamda S. Gupta va hammualliflarining «Digital Revolutions in Public Finance» (2017) asarida tahlil qilingan. Ularda raqamlashtirish tranzaksiya xarajatlari va axborot assimetriyasini kamaytirishi ko'rsatilgan.

O'zbekistonda davlat moliyasini boshqarishni raqamlashtirish natijalari G. Rahimova (2025) ma'ruzasida yoritilgan. Biroq raqamli platformalarning aynan xalqaro grantlarni jalb qilishdagi samaradorligi alohida yetarli o'rganilmagan, bu esa ushbu tadqiqot dolzarbligini belgilaydi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Usullar (Methods)

Tadqiqotda 2019–2025-yillarga oid ochiq statistik ma'lumotlardan foydalanildi: Jahon banki (WDI) bazasidagi ODA ko'rsatkichlari, YeTTB, OTB va BMTTD hisobotlari, Yevroosiyo barqarorlik va taraqqiyot jamg'armasi (YeBTJ) ma'lumotlari hamda BMTning Elektron hukumat bo'yicha tadqiqoti (UN E-Government Survey).

Tahlilda quyidagi usullar qo'llanildi:

1. **Dinamik tahlil** — ko'rsatkichlarning yillar bo'yicha o'zgarishi va o'sish sur'atlari hisoblandi.
2. **Qiyosiy tahlil** — donorlar va moliyalashtirish turlari (grant, kredit, texnik yordam) solishtirildi.
3. **Institutsional tahlil** — amaldagi raqamli platformalar funksiyalari (ro'yxatga olish, monitoring, to'lov, ochiq ma'lumot) bo'yicha baholandi.

O'sish sur'ati quyidagi formula bilan hisoblandi:

$T = (X_t - X_0) / X_0 \times 100\%,$

bu yerda X_0 — bazaviy yil ko'rsatkichi, X_t — hisobot yili ko'rsatkichi.

Natijalar (Results)

O'zbekistonga kelayotgan rasmiy taraqqiyot yordami 2019–2023-yillarda yiliga 1,1–1,7 mlrd dollar oralig'ida tebrandi va barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lmadi (1-jadval).

1-jadval.

O'zbekiston olgan sof rasmiy taraqqiyot yordami (2023-yil doimiy narxlarida)

Yil	Hajmi, mlrd AQSH dollari	O'tgan yilga nisbatan o'zgarish, %
2019	1,16	—
2020	1,49	+28,4
2021	1,11	−25,5
2022	1,66	+49,5
2023	1,20	−27,7

Manba: Jahon banki WDI ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi.

Izoh. Jadval ODA hajmining yillar bo'yicha keskin tebranishini ko'rsatadi: o'sish yillari (2020, 2022) pasayish yillari bilan almashgan. 2019–2023-yillarda umumiy o'sish atigi 3,4 foizni tashkil etgan. Bu grant oqimlari barqaror emasligi va ko'proq tashqi omillarga bog'liqligini tasdiqlaydi.

XMIlar bilan hamkorlik hajmi esa keskin oshdi. YeTTB 2024-yilda 938 mln yevro bilan rekord ko'rsatkichga erishdi, 2025-yilda esa O'zbekiston ketma-ket oltinchi yil bankning eng yirik oluvchisi bo'lib, 1 mlrd dollardan ortiq mablag' jalb qildi (2-jadval).

2-jadval.

Asosiy rivojlanish hamkorlarining O'zbekistondagi moliyalashtirish ko'rsatkichlari

Hamkor	Davr	Ko'rsatkich	Izoh
XMIlar (jami)	2025	4,9 mlrd $	Yevroosiyo hajmining 47,9 %
YeTTB	2025	1 mlrd $ dan ortiq	84 % xususiy sektorga
YeTTB	2024	938 mln €	O'sha yildagi rekord
OTB	2024	2 356,8 mln $	Kredit, grant, texnik yordam
Jahon banki	2022–2025	3,2 mlrd $	—

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Hamkor	Davr	Ko'rsatkich	Izoh
Osiyo infratuzilma investitsiya banki	2022–2025	2,4 mlrd $	—
BMTTD	2025	105 mln $	Dastur yakuni, 115,4 mln $ safarbar qilingan
AQSH	2024 moliya yili	85,2 mln $	66,9 % iqtisodiy maqsadlarga
Xitoy	2000–2023	18,9 mlrd $	Grantlar atigi 221 mln $ (~1,2 %)

Manba: YeBTJ, YeTTB, OTB, BMTTD, USAFacts, AidData ma'lumotlari.

Izoh. Jadvaldan ko'rinadiki, XMIlar mablag'lari rekord darajaga yetgan, eng yirik hamkorlar — YeTTB, OTB va Jahon banki. Biroq bu mablag'larning asosiy qismi kreditlardan iborat: masalan, Xitoy moliyalashtirishida grantlar ulushi atigi 1,2 foiz. Demak, jalb qilinayotgan mablag' hajmi yuqori, ammo qaytarilmaydigan grantlar ulushi past.

Raqamli boshqaruv sohasida ham sezilarli siljish bor. BMTning 2024-yilgi tadqiqotida O'zbekiston EGDI bo'yicha 63-o'ringa ko'tarilib, ilk bor «juda yuqori» guruhga kirdi (3-jadval).

3-jadval.

O'zbekistonning elektron hukumat rivojlanish indeksi (EGDI)

Yil	EGDI qiymati	Reytingdagi o'rni (193 davlat)
2018	0,6207	81
2020	0,6665	87
2022	0,7265	69
2024	0,7999	63

Manba: UN DESA, E-Government Knowledgebase. 2018–2024-yillarda indeks qiymati 28,9 foizga oshgan.

Izoh. EGDI qiymati har bir tadqiqot davrida o'sib borgan, 2020-yildagi reytingdagi vaqtinchalik pasayishdan keyin esa o'rin ham barqaror yaxshilangan. 2024-yilda «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasidagi 0,75 maqsadli ko'rsatkichdan oshilgan. Bu grant platformalarini rivojlantirish uchun yetarli raqamli asos mavjudligini bildiradi.

Grantlarni jalb qilish va boshqarishda qo'llanayotgan asosiy raqamli platformalar 4-jadvalda keltirilgan.

4-jadval. Xalqaro grant va yordam mablag'lari bilan ishlovchi raqamli platformalar

Platforma	Joriy etilgan	Asosiy funksiyasi	Natija
Grant loyihalari platformasi (gpp.miit.uz)	2024-yil iyun	Grant loyihalarini ro'yxatga olish, monitoring, donor izlash	429 loyiha, 3 668 ma'lumotlar to'plami
IsDB E-Disbursement platformasi	2021-yil sentabr	Moliyalashtirishga elektron ariza, to'lovlarni boshqarish	Loyiha jamoalari o'rtasida bevosita aloqa
Moliya boshqaruvi axborot tizimi (FMIS), e-Budget, «Ochiq byudjet»	2020-yillar	G'aznachilik ijrosi, rejalashtirish, ochiq ma'lumot	Mablag'lar ijrosining shaffofligi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Manba: BMTTD, Kun.uz, PEMPAL ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Izoh. Platformalar grant jarayonining turli bosqichlarini qamraydi: loyihani ro'yxatga olish va monitoring, to'lovlarni boshqarish, byudjet ijrosi. Ammo ular alohida ishlaydi va o'zaro integratsiyalashmagan. Natijada grant loyihasining to'liq hayot siklini yagona tizimda kuzatish imkoni yo'q.

Muhokama (Discussion)

Natijalar ikki xil tendensiyani ko'rsatadi. Bir tomondan, XMIlar mablag'lari va elektron hukumat indeksi barqaror o'smoqda. Ikkinchi tomondan, sof ODA hajmi yildan-yilga keskin tebranmoqda va grantlarning umumiy moliyalashtirishdagi ulushi pastligicha qolmoqda.

Bu raqamli platformalar grant hajmini avtomatik oshirmasligini anglatadi. Ularning asosiy samarasi boshqaruv sifatida namoyon bo'ladi:

- **shaffoflik** — loyihalar, donorlar va qiymatlar haqidagi ma'lumotlar ochiq bo'ladi, bu donorlar ishonchini oshiradi;
- **takrorlanishning oldini olish** — bir hududda bir xil yo'nalishdagi loyihalarning ustma-ust tushishi kamayadi;
- **monitoring** — mablag'larning maqsadli ishlatilishi real vaqtda kuzatiladi;
- **tranzaksiya xarajatlarining qisqarishi** — elektron ariza va to'lovlar loyiha tayyorlash muddatini qisqartiradi.

Shu bilan birga, muammolar ham mavjud. Platformalar turli vazirliklar tasarrufida, ular o'rtasida yagona integratsiya yo'q. Grant loyihalari platformasida loyihalarning natijaviy ko'rsatkichlari to'liq aks etmaydi. OTB ham boshqaruv, xaridlar va moliyaviy menejmentdagi kamchiliklar loyihalar samaradorligiga ta'sir qilayotganini qayd etgan.

Xalqaro tajribada (masalan, IATI standarti asosidagi ochiq yordam ma'lumotlari) grant platformasi byudjet, g'aznachilik va davlat xaridlari tizimlari bilan to'liq integratsiya qilinadi. O'zbekiston uchun aynan shu integratsiya keyingi bosqich bo'lishi kerak.

Xulosa va takliflar

O'zbekiston 2025-yilda XMIlardan rekord darajadagi 4,9 mlrd dollar jalb qildi va EGDI bo'yicha «juda yuqori» guruhga kirdi. Ammo qaytarilmaydigan grantlar ulushi past, ODA oqimi esa beqaror. Raqamli moliyaviy platformalar bu holatda grantlarni jalb qilishning asosiy omili emas, balki ularni samarali boshqarish vositasi sifatida xizmat qilmoqda.

Takliflar:

1. Grant loyihalari platformasini FMIS, g'aznachilik va davlat xaridlari tizimlari bilan integratsiya qilib, «yagona darcha» tamoyilida ishlaydigan tizim yaratish.
2. Platforma ma'lumotlarini IATI xalqaro standartiga moslashtirish va ochiq ma'lumot sifatida e'lon qilish.
3. Har bir grant loyihasi uchun natijaviy ko'rsatkichlar (KPI) va real vaqt monitoringini joriy etish.
4. Donorlar talablariga mos loyiha takliflarini tayyorlashda vazirlik va hokimliklar mutaxassislari uchun raqamli o'quv modullarini yaratish.
5. Grantlar ulushini oshirish uchun iqlim, raqamli transformatsiya va ijtimoiy yo'nalishlardagi grant jamg'armalari bilan ishlashni platforma orqali faollashtirish.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-oktabrdagi PF-5848-son Farmoni. URL: https://lex.uz/docs/5694385
2. Burnside C., Dollar D. Aid, Policies, and Growth // American Economic Review. 2000. Vol. 90, No. 4. P. 847–868.
3. OECD. The Paris Declaration on Aid Effectiveness and the Accra Agenda for Action. Paris: OECD, 2005/2008.
4. World Bank. World Development Report 2016: Digital Dividends. Washington, DC, 2016.
5. Uzbekistan secures record $1bn+ from EBRD in 2025. Kun.uz, 11.02.2026. URL: https://kun.uz/en/news/2026/02/11/uzbekistan-secures-record-1bn-from-ebrd-in-2025-tops-funding-list-again
6. EBRD breaks investment records in Uzbekistan with €938 million in 2024. Kun.uz, 17.01.2025. URL: https://monitor.kun.uz/en/news/2025/01/17/ebrd-breaks-investment-records-in-uzbekistan-with-938-million-in-2024
7. ADB. Uzbekistan and ADB (country overview). URL: https://www.adb.org/countries/uzbekistan/overview
8. UNDP. 2025 Annual Report UNDP Uzbekistan. URL: https://www.undp.org/uzbekistan/2025annualreport
9. UNDP. Orolbo'yi mintaqasini va butun O'zbekistonni barqaror rivojlantirish uchun Grant loyihalari platformasi ishga tushirildi, 07.06.2024. URL: https://www.undp.org/uz/node/468636
10. UN DESA. E-Government Knowledgebase: Uzbekistan. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/186-Uzbekistan
11. World Bank WDI: Net official development assistance received (constant 2023 US$), Uzbekistan. URL: https://nationstat.com/pt/country/uzbekistan/net-official-development-assistance-received-constant-2023-us
12. USAFacts. How much foreign aid does the US provide to Uzbekistan? URL: https://usafacts.org/answers/how-much-foreign-aid-does-the-us-provide/countries/uzbekistan/

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.